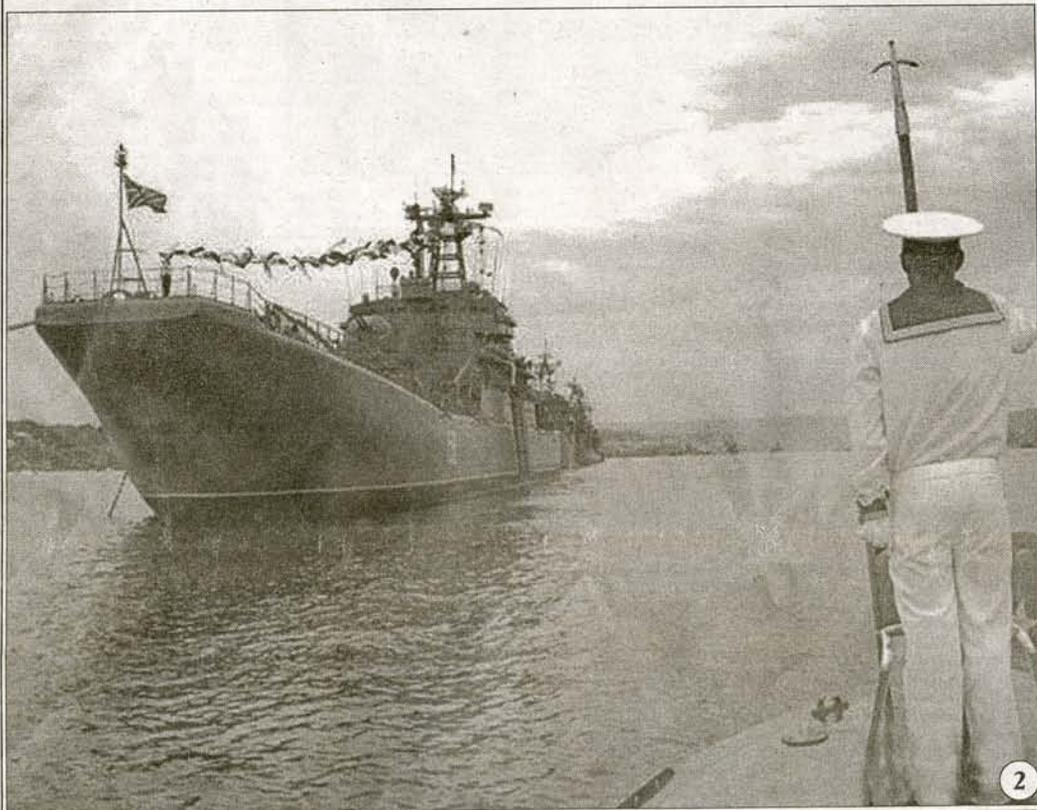

Демократична Україна

30 квітня 2010 року
П'ятниця
№ 17 (23804)
www.dua.com.ua

ОЙ ЧИЙ ТО ФЛОТ СТОІТЬ?..

2

5

**НІМЕЧЧИНА ХОЧЕ
ВИВЕДЕННЯ ТАКТИЧНОЇ
ЯДЕРНОЇ ЗБРОЇ**

**КРАЩЕ ТОРГУВАТИ,
НІЖ ВОРОГУВАТИ**

Нині уряд України ставить завдання щодо виходу до кінця нинішнього року на докризові обсяги торгівлі з Росією

7

У СТЕПУ ШИРОКИМ

21

Степова зона становить 40 відсотків площі України, але справжнього, заповідного степу залишилося менш ніж відсоток її території...

17

**ОЛЕКСАНДР
ЗАДНІПРОВСЬКИЙ.**

**«У ЧАС СУМ'ЯТТЯ РОЛЬ
ТЕАТРУ НЕОЦІНЕННА»**

ЯРОСЛАВ ГАШЕК У КИЄВІ: НЕВІДОМІ СТОРІНКИ

Київ уперше зустрів єфрейтора Гашека у вересні 1915 року як австро-угорського полоненого

Пам'ятна дошка про перебування Ярослава Гашека в Києві

20

ТОЙ, ХТО НАВАЖУЄТЬСЯ ВЧИТИ

10

Торувати незнані дороги, йти проти течії завжди було важко. Набагато легше прямувати вже перевіреним шляхом. Надто в такій консервативній галузі як освіта.

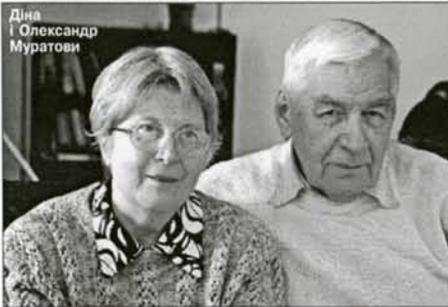

4820094650068

НАШ ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС: 30663

ЯРОСЛАВ ГАШЕК У КИЄВІ: НЕВІДОМІ СТОРІНКИ

Немає нічого дивовижнішого за сплетіння людських доль. Зазвичай, все починається з випадковості, а згодом зав'язується єдиноможливим життєвим вузлом, як це сталося в сім'ї Олександра і Діни Муратових.

Олександр народився в Києві у 1927 році. Батько його — з селян Катеринославщини, а мати — чешка з родини машинобудівника, які приїхали в Україну з міста Пльзень. Дружина Діна народилася 1933 року в Запоріжжі. Батько її — українець, працював інженером-будівельником на Дніпрогесі, мати — чешка, сім'я якої приїхала з Чехії ще в XIX ст. Хай там що, а дві чеські зав'язі в біографіях Олександра і Діни в 1956 році злилися в одну родину. Вони вбудували життя на одній професійній ниві — медичній. Мають двоє синів і двох онуків.

На пенсії спільне чеське коріння покликано на землю предків, і в 2000-му виїхали на проживання до Праги. А вже там по-новому відчули покілок свого українського роду. Муратови всерйоз зайнялися відтворенням спільного українсько-чеського родоводу, а також дослідженням історії Чеської військової дружини, що була сформована у Києві в роки Першої світової війни.

У цих пошуках вони не могли оминати увагою відомого у світі чеха Ярослава Гашека. Муратови простежують перебування письменника в Києві, а воно виявилось цікавим і маловідомим для нас. Я познайомився з авторами через Інтернет і попросив їх поділитися з читачами «Демократичної України» напрацьованим матеріалом. З нього ми бачимо, як письменник ходив вулицями нашого міста, спілкується з киянами і земляками, воює на фронті, пише статті та не уникає пригод і витівок, на які був мастак. Отже, перед нами живий, «незагляцований» Ярослав Гашек. І в цьому цінність розслідування Олександра і Діни Муратових.

Володимир СТАДНИЧЕНКО

Хрещатиком: спочатку під конвоем, вдруге — з оркестром

Ярослав Гашек насамперед відомий в Україні як літературний батько бравого солдата Швейка. Старше покоління черпало з іскристого гумору Йозефа Швейка і силу, і твердість, і надію. Але чех Гашек не може бути «словитий» лише в солдатську форму безжурного Швейки. Постає письменника значно об'ємніша, багатогранна, навіть трагічна. Адже його життя надовго потрапило під жорсткий прес початку XX ст., особливо років Першої світової війни. Вже той факт, що літератор був солдатом трьох армій — Австро-угорської, Чехословацького корпусу і революційної Червоної, свідчить сам за себе. Так, Київ уперше зустрів ефрейтора Гашека у вересні 1915 року як австро-угорського полоненого. Зустрів воруло, під окрик і нагайки конвою російських козаків: «Сволота австрійська!». Дорога в табір пролягла через місто, тож хлопчесь мимоволі роздівлявся навкруги, шукаючи схожості зі злотоверхю Прагою.

Коли крокували Хрещатиком, Гашек примітив всяку «Музичний магазин Й. Й. Йіндржишек». Чулася чеська мова. Хтось незнайомий кинув у колону кілька пачок цигарок. Потім із освітленого Хрещатика Володимирським спуском виїхали до Дніпра. Дали, так само пішки, через Ландоговий міст дарницьким лісом до табору військовополонених. «Клятий австрійчик» загнали за колочий дріт. Тут юнак загубив у натовпі своїх знайомих — надпорука Лукаса і його ординарця Страшилку. Загубив у юрбі, але не в пам'яті. Невдовзі обидва «виринути» у його сповнений гумору книзі в образах поручика Лукаша та бравого Швейка.

Перша зустріч Гашека з Києвом була короткою, бо невдовзі його разом із 600 полоненими перевели до табору Тоще, що між Бузуулком і Оренбургом. Там лютував тиф, однак письменник вижив. У квітні 1916 року Росія почала приймаати в армію добровольців із військовополонених чехів і словаків. Ярослав Гашек одним із перших подав заяву про вступ до Чехословацького стрілецького полку і був направлений (хіба не диво?) — до Києва.

Цього разу столиця зустріла добровольців з оркестром. З вокзалу колона рушила по Безаківській вулиці (нині Петлюри) і біля пам'ятника Бобринському (на його місці — бронзовий Щорс на коні) повернула на Бібиковський бульвар (нині бульвар Шевченка). Прямували вздовж Ботанічного саду, пригрівало весняне сонце. А от ноги ослабли. Якби не музика, не змогли б рухатися. Пройшли кризь широкі залізні ворота Володимирського університету, так назвали його чехи за співзвучністю з Карловим університетом у Празі.

Запалою домом, свининою, кнедликами і капустаю. Якийсь молодий чоловік унізав Гашека, це був офіціант із пражського ботемного «Монмартра» Яначек. Літератор розпитував земляка про друзів, але той нічого про них не знав. 9 червня 1916 року Ярослав був зарахований у Першу запасну роту 1-го стрілецького полку. Одразу ж обмундирувався, але Яначек не відпустив свого друга в розташування роти, а повів до кафе «У чеської корони», що на вулиці Фундуклівській (нині Богдана Хмельницького).

Потім попрямували до Миколаївського саду (тепер Шевченківський парк). На вході прочитали обяву: «Вхід соба-

кам і нижчим чинам суворо заборонений». Як там заборони, але друзів одразу зупинив поручик. «З якої частини?» — накинувся він. Яначек шепнув на вухо Ярославу: «Роби вигляд, що не розумієш!» та заведено відповів: «Я добровольцем Першої запасної стрілецької роти Чехословацької бригади». Через п'ять хвилин друзі спускалися східцями у чеське кафе навпроти оперного театру. Тут зустріли пражанина Дворжачека. На честь зустрічі піднесли келихи, і Гашек проголосив тост: «Хай засяє чеська корона в променах корони Романових!» Це був девіз чеських старожилів у Росії.

Поверталися до університету через Ботанічний сад і тильні ворота. Як не маскувалися, все ж нашоувалися на пильного офіцера ще й командира роти Антоніна Чилу. Він сказав, що не буде зараховувати Гашека до полку — хоче використати його письменницькі здібності, призначити військовою перекладачем. А поки що відправив хлопця на дві години «під арешт» за порушення дисципліни. Цікава деталь: це був той самий Антонін Чила, який через три роки на Далекому Сході передає за скрупульозним описом «золотий поїзд» більшовикам і не привласнив собі ні дрібки золота, за що зазнає від земляків чимало глузувань. Згодом дослужиться до генерала, стане командиром дивізії. Під час Празького повстання 1945 року очолює бойові дії в Дейвічах. Чилу випало довге життя — він помер у 1983 році, відзначивши свій 100-літній ювілей.

Маршова рота, до якої був відкомандирований нестройовий Гашек, відправлялася зі станції Київ-товарний до 1-го Чехословацького стрілецького полку, штаб якого був у містечку Березна, між Рівним і Сарнами. Після прибуття в штаб, Ярослава як «нестройового з письменницьким талантом» призначили в полкову канцелярію, та вже через тиждень прикомандували до групи агітаторів, які працювали серед військовополонених прифронтових таборів. Агітуванням земляків він займався півроку, до лютого 1917-го.

Пам'ятна дошка про перебування Ярослава Гашека в Києві

Газета «Чехослован», в якій працював Ярослав Гашек. У вихідних даних вказано його прізвище

Пером і штиком

Багатий матеріал із життя чехословацьких військовополонених сам ішов до рук, тож Гашек не міг не писати про земляків. Статті він посилав у Київ, в редакцію газети «Чехослован». Перша його замітка, опублікована в часописі 10 липня 1916 року, називалася «Доля пана Гурта», наступна — «Розповідь про образ імператора Франца Йозефа». Дихав воєнним грозоцивном його «Лист з фронту», який був добре сприйнятий читачами.

Гашек нерідко супроводжував нових добровольців у Київ. Тоді ж неодмінно заходив у редакцію «Чехослована» на Володимирській вулиці. Редактор Венцеслав Швиговський, як міг, затримував його в редакції. Адже Гашек, колишній пражський анархіст і засновник «Партії повільного прогресу в рамках закону» (як не пізнати Гашека-гумориста!), був безвідомим універсалом: фронтовий репортер, коректор, автор статей, фейлетонів, віршів, свіжих новин із полку. Його публікації з'являлися в кожному номері видання.

Врешті Гашек-журналіст переміг Гашека-полкового писаря. У лютому 1917-го Союз чехословацьких товариств перевів письменника з полку в редакцію, тож він віддався журналістці. Оселився в приміщенні «Чехослована», слав на пачках газет, вкривався «військовим плащем», як чехи називали шинель.

Звичайно, майстер слова любив прогулюватися киянськими вулицями, як правило, з гашеківськими прикличками. Одного разу він пішов на Хрещатик із офіцером російської армії Ярославом Майером. І вони, звичайно ж, не проминули популярне кафе «Семадени», де збиралися офіцери і куди нижчим чинам (а Гашек був саме таким) вхід був заборонений. Аж тут нагодився пижаний генерал і почав вимагати, щоб «нижчого чина» вивели з кафе. Та він погано знав гордого юнака. Звичайно ж, вибухнув великий скандал. Ярослава Гашека під конвоем відправили під арешт у Бориспіль до Чехословацького запасного батальйону. Та літератор не журився. У тиші й теплі гауптвахти

він закінчив рукопис «Бравого солдата Швейка у полоні». А через 11 днів виїшов на свободу з дорогим подарунком для своїх читачів — ескізним варіантом роману про незабутнього воюка.

Ярослав Гашек не вдовольнявся роллю одинака, а був у вирі політичних суперечок, які розколюли чехословацький рух у Росії на два табори. Об'єднані чеські місця старожилів, колоністи Волині та інших губерній — це так звана Київська група. Другий напрям — молода Петроградська група, до складу якої увійшли колишні військовополонені — орієнтувалася на очолювану Томашем Масариком Чехословацьку народну раду.

Ярослав Гашек тяжів до старожилів. У статті, опублікованій у «Чехословані» 4 вересня 1916 року, він писав: «Справедлива історія запише, чим ми зобов'язані російським чехам за все те, що вони побудували і чому дали стимул... Ось чому великому має бути наша вдячність тим, хто перший підняв чеський прапор і взяв на плече гвинтівку для захисту...» Розкол у русі організаційно оформився навесні 1917 року в Києві. І одразу ж Гашек, який до цього критикував у статтях розколювачу діяльність верхівки, наказом по 1-му стрілецькому полку був відкликаний на фронт.

Ярослав усе ж заявив, що не вважає це покаранням, адже він вступив у чеський легіон, аби битися за свободу. У полку рядовий Гашек був призначений кулеметником. На початку червня 1917-го, поки юнак оволодів кулеметною справою, в Києві у Слов'янському видавничстві, що на Володимирській вулиці, завершувалося друкування твору «Бравий солдат Швейк у полоні». Ця невелика книжечка закінчується на 121-й сторінці фразою про те, як солдат Швейк, повернувшись спиною до Австро-Угорської імперії, кинувся бігти до російських окопів, аби потрапити в полон.

Письменник так само вправно володів кулеметом, як і пером. У боях під Зборовом він нарівні з усіма відбивав атаки австрійців. Коли ж полку довелося відступити, Гашек з усім кулеметним відділенням прикривав відхід чеських легіонерів. Добровольцем Франтішек Відман загадував: «Останіми йдуть кулеметники. Звертає на себе увагу спохмурнутий боєць... Двоє сумних очей дивляться з картопляного обличчя. Питаю себе: «Чи можливо, щоб анархіст став бійцем за чехословацьку державу? І з подивом кричу: «Ярда! Це ти?» Так, це був Ярослав Гашек. Для розмов не було часу — на прощання обмінялись рукописаннями».

Полк став на привал у містечку Березна, неподалік Полонного. У війську саме з'явилася книжка про Швейка. Вона мала великий успіх у добровольців на фронті і серед полонених, що працювали в тилу.

Третього вересня 1917 року часопис «Чехослован» надрукував статтю Гашека «Лист з фронту» з описом бойових дій легіонерів біля Зборова, учасником яких став автор. Це була перша стаття хлопця після чотирьох місяців опали, а невдовзі він знову повернувся до Києва.

15 листопада 1917 року Ярослав Гашек вступив почав працювати в рідному «Чехословані». І не просто в ролі прикомандированого до редакції, а як один із трьох головних співробітників, чий прізвище значилося під заголовком газети. Увесь цей час, аж до закриття часопису в березні 1918-го, Гашек опублікував у газеті 40 гострих публіцистичних статей.

У Києві письменник став свідком Січневого повстання та приходу більшовиків. Чехи тримали нейтралітет як до Української Народної Республіки, так і до Радянської Росії. Але рядові червоноармійці цих тонкощів не розуміли. Коли Гашека зупинив червоний патруль, юнак пред'явив документ, виданий ще українською владою. Комісар розглядав папірець, передавали з рук у руки. Вирок був короткий: «Білий, контрреволюціонер! Розстріляти!» Скільки не посиновав Гашек, що він чех і «нейтрал», у відповідь чув: «Всеодно буржуї! До стінки!» І повели до найближчого річка. Ярославу небо здалося за макове зернятко, та він зумів переконатися конвоїрів, що перед стратою має право на останнє бажання, а саме — випити. Погодились. Гашек повів патрুল у грузинський винний погрібець «Замок Тамарі», а там за допомогою знайомого грузина, господаря винарні, досючу напів червоноармійців. Так по-швейківськи Гашек і врятувався.

Пішки на північ

У березні 1918 року перед Гашеком постала дилема: прислухатися до закликів Масарика «Треба по одному йти до Владивостока», тобто разом із Чехословацьким корпусом пробитися через Далекий Схід у Францію і предянуватися до військ Антанти у війні з Австро-Угорщиною. Або здійснити те, що поступово визрівало в голові — повернутися на північ. І Гашек, як тоді казали, «закинув рушницю в жито» і пішов пішки манівцями на Конотоп. На станції чеський командир посадив його у поїзд, який ішов на Москву, це й у вагон, в якому перевозили документи й архів.

Один із кур'єрів перероготав підшивку наказів, читав їх. Коли всі попустили, Гашек знайшов наказ по своєму Першому полку від 21 жовтня 1917 року. В ньому серед знайомих прізвищ знайшов і своє: «Ярослав Гашек, стрілець Першого стрілецького полку Яна Гуса, нестройовий роти, народженийний за заслуги в зборовському бою... медалью св. Георгія IV ступеня». Дали його додаток: «Завжди чесно й мужньо виконувати свої обов'язки, часто під вогнем артилерії й обстрілами». Юнак поклав накази на місце і всю дорогу мовчав...

Так закінчився український період бойового життя чеського легіонера Ярослава Гашека. У Москві на Курському вокзалі почався його шлях як червоного комісара і журналіста тижневика чехословацьких соціал-демократів «Пруколник».

Два з половиною роки перебував Гашек в Україні. Про це сьогодні нагадує пам'ятна дошка на Володимирській вулиці Києва: «У цьому будинку в 1916–1918 роках жив і працював видатний чеський письменник-гуморист Ярослав Гашек». Пам'ять киян, всіх українців про воїна свободи, патріота Чехії, славного автора безсмертного Швейка живе й понині.

Олександр і Діна МУРАТОВИ, з Праги